

та осмислюються. У цій ситуації і педагог, і студент починають взаємодіяти у єдиній самоорганізованій системі, що спрямована на спільний пошук щодо досягнення освітнього змісту.

Таким чином, освітній діалог інтегрує культурологічні, аксіологічні, екзистенційні, феноменологічні уявлення про засвоєння знань на ціннісно-смысловому рівні та цілісне професійне становлення особистості в освітньому середовищі закладу вищої освіти.

ЛІТЕРАТУРА

1. Радчук Г.К. Аксіопсихологія вищої школи. Монографія. Тернопіль, ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2014. 380 с.

Віктор ШАНДРИГОСЬ

*Кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
shandrygos.v@gmail.com*

Галина ШАНДРИГОСЬ

Тернопільська загальноосвітня школа I-III ступенів №28

Ангеліна САКАЛЮК

*Здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна*

ФІЗИЧНА СИЛА ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН: ЕВОЛЮЦІЯ, ФУНКЦІЇ ТА СУЧАСНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Анотація. У статті здійснено соціально-філософський аналіз фізичної сили як складного суспільного феномена, що виходить за межі суто біологічної характеристики людини. Розглянуто історичну еволюцію ролі фізичної сили у суспільстві, її взаємозв'язок із руховою активністю, спортом та фізичною культурою. Особливу увагу приділено античним уявленням про гармонійний розвиток особистості, ролі Олімпійських ігор у формуванні соціальних цінностей, а також сучасним трансформаціям фізичної сили під впливом цифровізації, спортивної індустрії та культури тіла. Обґрунтовано, що в сучасному суспільстві фізична сила дедалі більше набуває символічного, культурного та репрезентативного значення.

Ключові слова: фізична сила, рухова активність, спорт, олімпізм, соціальний феномен, культура тіла, фізична культура, цифровізація, соціальна стратифікація.

Постановка проблеми. Фізична сила традиційно розглядалася як одна з базових характеристик людини, необхідна для виживання, праці та захисту. Проте у соціально-філософському вимірі вона є значно ширшим поняттям, оскільки впливає на формування суспільних відносин, владних структур, культурних норм і моделей поведінки [8].

У сучасному суспільстві фізична сила тісно пов'язана з руховою активністю, спортом, фізичною культурою та способом життя людини. Її значення трансформується під впливом технологічного розвитку, урбанізації, цифровізації та зміни суспільних цінностей [12].

Особливої актуальності набуває осмислення ролі фізичної сили у контексті історичного розвитку спорту, античного олімпізму та сучасної спортивної культури як важливих чинників соціалізації особистості [10].

Фізична сила впродовж історії людства трансформувалася з базової умови виживання у складний соціальний феномен, що відображає цінності, культуру та економічний устрій суспільства. Вона перестала бути лише інструментом фізичного домінування і стала символом здоров'я, дисципліни, краси та соціального статусу [9, 14].

Аналіз наукових досліджень. Проблема фізичної сили досліджувалася у працях соціологів, філософів, антропологів та культурологів. Значний внесок у розуміння сили та влади здійснили М. Вебер, М. Фуко, П. Бурдьє, Е. Гідденс та інші дослідники [4, 6, 7, 11, 15].

Макс Вебер [6] розглядав силу як здатність нав'язувати власну волю незалежно від опору інших. Мішель Фуко [15] аналізував механізми контролю над тілом та дисциплінарні практики у суспільстві. П'єр Бурдьє [4] акцентував увагу на символічному значенні фізичних практик та їхньому зв'язку із соціальним капіталом.

Дослідження античної культури та олімпізму демонструють, що фізична сила й рухова активність упродовж історії були важливими складовими виховання, соціального статусу та формування культурної ідентичності [3, 5, 13].

Сучасні дослідження також приділяють увагу трансформації фізичної сили у контексті спортивної індустрії, культури тіла та цифрових технологій [1, 18, 22].

Метою статті є аналіз фізичної сили як соціального феномена, визначення її функцій у різні історичні періоди, а також дослідження взаємозв'язку фізичної сили, рухової активності та спорту в контексті суспільного розвитку.

Виклад основного матеріалу. Еволюція соціальної ролі фізичної сили. У первісному суспільстві фізична сила була ключовою умовою виживання людини. Вона забезпечувала можливість полювання, захисту від небезпек і боротьби за ресурси. Саме фізична підготовленість визначала соціальний статус особи та її роль у спільноті.

В античному світі фізична сила набуває не лише практичного, а й культурного значення. У Давній Греції сформувався ідеал калокагатії – гармонійного поєднання фізичної досконалості, моральності та інтелектуального розвитку. Олімпійські ігри стали символом змагальності, миру та духовного вдосконалення людини [2, 3, 5, 13, 16, 17, 23, 24].

У середньовіччі фізична майстерність була важливою ознакою лицарства та військової еліти. Володіння зброєю, верхова їзда та військова підготовка підкреслювали соціальну приналежність до привілейованих станів.

Із розвитком індустріального суспільства роль фізичної сили поступово змінювалася. Технологічний прогрес і механізація зменшили потребу в м'язовій праці, а фізична культура почала розвиватися як засіб оздоровлення та організованого спортивного змагання.

У постіндустріальному суспільстві фізична сила дедалі більше набуває символічного значення. Вона асоціюється зі здоров'ям, успіхом, самодисципліною та престижем, а її використання значною мірою переходить під контроль державних інституцій [1, 18, 22].

Фізична сила та рухова активність у культурі античності. Особливого значення фізична сила набула у Стародавній Греції, де фізичний розвиток людини вважався невід'ємною складовою гармонії тіла й духу. Давньогрецька культура сформувала ідеал калокагатії – поєднання фізичної досконалості, моральності та інтелектуального розвитку.

Важливим елементом античної культури стали Олімпійські ігри, які започаткували традицію змагальності як форми соціального та духовного вдосконалення людини. Давні Олімпійські ігри були не лише спортивними змаганнями, а й масштабним суспільно-релігійним явищем, що символізувало мир, єдність та гармонійний розвиток особистості [2, 3, 5, 13, 16, 17, 23, 24].

Учасники Олімпійських ігор демонстрували не лише фізичну силу, а й дисципліну, витривалість, мужність і силу духу. Перемога на змаганнях надавала високий соціальний статус і суспільне визнання.

Антична система виховання передбачала поєднання фізичних вправ із філософією, музикою та риторикою. У гімназіях фізична активність розглядалася як необхідна умова формування гармонійної особистості та свідомого громадянина.

Функції фізичної сили у сучасному суспільстві. У сучасному суспільстві фізична сила виконує не лише практичну, а й символічну функцію. Спортивне та фізично розвинене тіло часто асоціюється зі здоров'ям, дисципліною, успішністю та високим соціальним статусом.

Фізична активність і спорт стали важливими інструментами соціалізації, формування здорового способу життя та розвитку комунікативних навичок. Сучасний спорт виконує також функцію соціальної інтеграції, об'єднуючи людей незалежно від віку, національності чи соціального становища.

Основні соціальні функції фізичної сили сьогодні:

- 1) соціалізаційна та виховна – формування дисципліни, витривалості та наполегливості;
- 2) оздоровча – зміцнення здоров'я та профілактика захворювань;
- 3) комунікативна – об'єднання людей у спортивні спільноти та команди;
- 4) статусна та репрезентативна – демонстрація успіху, престижу та культури тіла;
- 5) видовищна – професійний спорт як форма масової культури й комерційного шоу.

Особливого значення набуває олімпійський рух, який продовжує традиції античного олімпізму, пропагуючи ідеї миру, чесної боротьби, взаємоповаги та гармонійного розвитку особистості.

Водночас фізична сила залишається важливим елементом державної системи безпеки, оскільки її легітимне застосування здійснюється через армію, правоохоронні органи та інші інституції держави.

Важливим є також гендерний аспект. Якщо традиційно фізична сила розглядалася переважно як ознака маскулінності, то сучасне суспільство поступово переосмислює ці уявлення в контексті гендерної рівності та зміни соціальних ролей.

Сучасні трансформації фізичної сили. У ХХІ столітті фізична сила дедалі більше набуває символічного та культурного характеру. Спортивна індустрія трансформувала фізичне суперництво у форму видовищної культури, а масова фітнес-культура сформувала нові стандарти тіла та самопрезентації особистості.

Сучасна культура тіла демонструє зміну уявлень про фізичну силу: від засобу виживання та праці – до елементу естетики, соціального престижу та індивідуальної ідентичності.

Основними сучасними тенденціями є:

- 1) демократизація фізичної культури – поширення масового фітнесу та індивідуальних практик саморозвитку;

2) естетизація сили – зміщення акценту з функціональної сили на зовнішню привабливість і тілесну естетику;

3) гендерна трансформація – руйнування стереотипів щодо «чоловічої» природи сили;

4) цифровізація – використання фітнес-додатків, гаджетів, онлайн-тренувань та цифрового моніторингу фізичної активності [19, 20, 22].

Цифровізація суспільства також змінює характер соціального суперництва. Частина конкурентної діяльності переноситься у віртуальний простір – кіберспорт, цифрові платформи та відеоігри, де фізичне домінування поступається когнітивним і технологічним навичкам.

Таким чином, фізична сила трансформувалася з природної необхідності у свідомий елемент самореалізації та культури сучасної людини [21].

Висновки. Фізична сила є не лише природною характеристикою людини, а й важливим соціокультурним феноменом, що впливає на структуру суспільних відносин, культурні цінності та механізми соціальної взаємодії.

Історичний розвиток людства демонструє тісний взаємозв'язок фізичної сили, рухової активності та спорту. Від первісних форм фізичного виживання до античного олімпізму й сучасної спортивної культури фізична активність залишалася важливим чинником формування особистості та суспільства.

У сучасному світі фізична сила поступово втрачає роль основного інструменту виробництва чи домінування, натомість посилюється її символічна, культурна та репрезентативна функція. Це свідчить про переосмислення ролі тіла, спорту та фізичної культури в умовах цифрової цивілізації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Багас О. П., Кузяков Я. В. Еволюція фізичного виховання: фізична культура в первісному суспільстві. Педагогічна Академія: наукові записки. 2026. № 27. DOI: 10.5281/zenodo.18653155.
2. Булатова М. М. Боротьба. Енциклопедія в запитаннях і відповідях : навч. вид. Київ : Олімпійська література, 2017. 576 с.
3. Булатова М. М., Бубка С. Н., Платонов В. М. Олімпійський спорт у системі гуманітарної освіти : навч. вид. Київ : Перша друкарня, 2019. 912 с.
4. Бурдьє П. Соціологія політики / пер. з фр. М. Придворової. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2005. 320 с.
5. Вацеба О. М. Специфіка історичного розвитку сучасного спорту як соціального явища. Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. 2001. № 18. С. 21-26.
6. Вебер М. Соціологія. Загальноісторичні аналізи. Політика / пер. з нім. О. Погорілого. Київ : Основи, 1998. 534 с.
7. Гіденс Е. Соціологія / пер. В. Шовкун, А. Олійник ; наук. ред. О. Іващенко. Київ : Основи, 1999. 726 с.

8. Ільїн В. В., Гальченко М. С., Ліпін М. В., Скринник З. Е., Савчук Н. В., Ковальов О. Г., Федорчук О. А. Методи і принципи філософії у формуванні громадянина України : монографія. Київ : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2023. 238 с.
9. Курят Л. А. Вплив і значення соціальних інститутів у формуванні розуміння здоров'я як соціальної цінності. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-vpliv-i-znachennya-socialnih-institutiv-u-formuvanni-rozuminnya-zdorov-ya-yak-socialno-cinnosti-281869.html>
10. Максимчук Б. А., Максимчук І. А., Розенберг І. Л., Нечипорчук Т. Г., Деркач А. В. Роль фізичної культури та спорту в становленні та розвитку сучасної особистості. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2025. № 3(189). С. 108-114. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2025.03(189).18.
11. Омельчук О., Білик В., Мегалінська Г., Білик Ж. Методологічні засади вивчення філософсько-правових основ фізичної культури і спорту в контексті розвитку фітнесу як соціокультурного феномену. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2025. № 4(190). С. 129-132. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2025.04(190).26.
12. Петрова Н., Латишев М. Цифрові технології та фізична активність здобувачів вищої освіти: результати опитування. Спортивна наука та здоров'я людини. 2025. № 2(14). С. 67-75. DOI: 10.28925/2664-2069.2025.27.
13. Радченко Л., Єрмолова В., Кроль І. Олімпійська освіта – складова національної системи освіти. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. 2024. № 12(185). С. 162-165. DOI: 10.31392/UDU-nc.series15.2024.12(185).34.
14. Черниш Н. Й., Борецька М. Ю. Аксіологічний простір ровесників незалежності України: соціологічні виміри. Український соціум. 2021. № 3. С. 34-53. DOI: 10.15407/socium2021.03.034.
15. Фуко М. Наглядати й карати: народження в'язниці / пер. з фр. П. Тарашука. Київ : Основи, 1998. 392 с.
16. Шандригось В. Стан і перспективи розвитку жіночої боротьби в програмі Олімпійських ігор. Молода спортивна наука України : зб. наук. праць. 2025. Вип. 29 : у 4 т. Львів : ЛДУФК ім. Івана Боберського. С. 121.
17. Шандригось В., Шандригось Г., Аркуша Т. Спортивна боротьба як соціокультурне явище. Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід : зб. тез VII Міжнародної наук.-практ. конф., 15-16 трав. 2025 р., м. Тернопіль. Тернопіль : ФОП Осадца Ю. В., 2025. С. 16-18.
18. Штейнерт В., Грохова Г. Історичні аспекти розвитку фізичної культури. UNIVERSUM. 2024. № 12. С. 117-123. URL: <https://archive.liga.science/index.php/universum/article/view/1216>
19. Andreasson J., Johansson T. The fitness revolution: historical transformations in the global gym and fitness culture. Sport Science Review. 2014. Vol. 23, № 3–4. P. 91-112. DOI: 10.2478/ssr-2014-0006.
20. Christiansen A. V. Civilized muscles: building a powerful body as a vehicle for social status and identity formation. Social Sciences. 2019. Vol. 8, № 287. DOI: 10.3390/socsci8100287.
21. Pascari D., Arsene I. The historical evolution of physical exercise from primitive societies to the modern era. Annals of “Dunarea de Jos” University of Galati. Fascicle

- XV, Physical Education and Sport Management. 2026. № 2. P. 212-231. DOI: 10.35219/efms.2025.2.15.
22. Sevilmis A., Özdemir İ., García-Fernández J. The history and evolution of fitness. SPORT TK-EuroAmerican Journal of Sport Sciences. 2023. Vol. 12. P. 4. DOI: 10.6018/sportk.493851.
23. Shandryhos V. I., Shandryhos H. A. Formation and development of women's wrestling in the Olympic Games program. Олімпійський рух на теренах України – минуле та сьогодення : матеріали Всеукр. наук. конф., 6-7 лют. 2025 р., м. Тернопіль / за заг. ред. А. В. Огністого, К. М. Огністої. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2025. С. 38-43.
24. Shandrygos V., Shandrygos G., Vynnychuk O. The origin and development of sports wrestling as an Olympic sport. Олімпійський рух на теренах України – минуле та сьогодення : матеріали Всеукр. наук. конф. / за заг. ред. А. В. Огністого, К. М. Огністої. Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2023. С. 38-45.

Микола БАРМАК

*Доктор історичних наук, професор,
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка,
Тернопіль, Україна
barmakmv@tnpu.edu.ua*

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ «ОТРУЄНОЇ» СОЦІАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ ЯК ЧИННИКА СОЦІАЛЬНОЇ ДЕСТАБІЛІЗАЦІЇ

Сучасна російсько-українська війна стала не лише геополітичним, але й глибоко філософським викликом – питанням про природу масового насильства, ідеологічного виправдання злочинів та маніпуляції суспільною свідомістю. Як мільйони людей можуть підтримувати або мовчки приймати злочинний режим? Яким чином руйнується здатність суспільства до морального судження? Ці питання повертають нас до класичних проблем соціальної філософії: природи ідеології, механізмів маніпуляції свідомістю та умов, за яких суспільство стає вразливим до тоталітарних патологій [1].

Концепція «отруєної» соціальної свідомості охоплює процеси цілеспрямованого, системного ураження когнітивних, ціннісних та комунікативних здатностей суспільства – перетворення його на пасивний інструмент ідеологічних маніпуляцій.

Теоретичне підґрунтя «отруєної» свідомості в сучасній росії не є аморфним чи стихійним. Воно має виразну інтелектуальну генеалогію, пов'язану передусім з трьома мислителями: Іваном Ільїним (1883–1954), Євгеном Меснером (1891–1974) та Олександром Дугіним (нар. 1962). Саме їхні ідеї – у різних комбінаціях і інтерпретаціях – стали концептуальним підмурком